

DE BIJZONDERE CATALOGI VAN HET OOSTERSE HANDGESCHREVEN MATERIAAL
IN DE BIBLIOTHEEK

De collecties Oosterse gedrukte werken zijn gewoon in de alfabetische en systematische catalogi van de bibliotheek beschreven en volgen in het algemeen dezelfde administratieve gang als het Westerse boek. Anders is het met de collecties Oosterse handschriften. Deze collecties omvatten in totaal ongeveer 21.000 stukken, die voor het merendeel afkomstig zijn uit het Midden-Oosten en Indonesië. In totaal bevat deze verzameling stukken in ongeveer honderd talen, geschreven op een grote verscheidenheid van materiaal. De problemen die zich voordoen bij de beschrijving van dit materiaal zijn talrijk en gevarieerd. De volgende factoren spelen daarbij een rol:

1. Van de meeste talen waarin Oosterse handschriften in de bibliotheek aanwezig zijn staat de bibliografie nog in de kinderschoenen. Dat betekent dat er geen handzame bibliografieën en literatuurgeschiedenissen bestaan, waarin de plaats van een bepaalde tekst in zijn literatuur nageslagen kan worden. De beschrijver van de handschriften dient juist de gegevens aan te dragen waarmee zulke overzichtswerken - vaak weer door anderen - gemaakt kunnen worden. Er is dus in veel gevallen sprake van pionierswerk.

2. Niet alle Oosterse literaturen hebben echter een evenzeer onontwikkelde bibliografie. De beschrijver van de Hebreeuwse handschriften van de bibliotheek bijvoorbeeld kon naar een uitgebreid en eeuwenoud bibliografisch apparaat verwijzen. Daarbij moet worden opgemerkt dat het Hebreeuwse materiaal van ongelijk niveau is. Teksten van Europese herkomst zijn meestal gemakkelijker te plaatsen dan Judaïca uit het Midden- en Verre Oosten. Voor de beschrijving van het Arabische, Turkse en Perzische materiaal bestaan eveneens de nodige referentiewerken, waarvan de waarde door recente ontwikkelingen overigens niet mag worden overschat. Met Indonesische handschriften wordt het al direct anders. Zo kan de beschrijver van de Balinese collectie niet anders dan alle teksten van begin tot eind lezen om te trachten een auteur, herkomst, genre en datering vast te stellen. Voor het begrip van bepaalde historische teksten is het zelfs nodig om archiefonderzoek te verrichten, ook met Nederlands materiaal, om precies uit te vinden wat er nu eigenlijk is gebeurd. Vaak kan dan pas met enige zekerheid herkomst van een tekst worden vastgesteld.

3. De bibliotheek bezit meer soorten Oosters materiaal, dan zij specialisten in dienst heeft voor de beschrijving ervan. Voor een deel zijn deze specialismen zo zeldzaam, dat adequate beschrijving vaak lang op zich laat wachten. Dat kan vele jaren duren, maar dat is overall ter wereld het geval met bijzondere handschriftencollecties. Voor de beschrijving zijn dus specia-

listen van buiten de bibliotheek, soms van buiten de universiteit en soms ook van buiten Nederland nodig. Meestal verrichten dezen hun werk aan de Leidse collecties gratis, uit enthousiasme en wetenschappelijke bevoegenheid, maar soms moet voor hun diensten worden betaald.

4. De wetenschappelijke beschrijvingen van handschriften worden gepubliceerd. De Leidse universiteitsbibliotheek geeft daartoe een serie van handschriftencatalogi uit, Codices Manuscripti geheten. Voor productie van deze catalogi zijn fondsen nodig. Door de verkoop van de boeken staan daar enige inkomsten tegenover, meestal minder dan de uitgaven. Vaak, maar lang niet altijd, beperkt een deel van zo'n catalogus zich tot een bepaalde taal of cultuurgebied.

5. Een bij-effect van de beschrijving van de handschriften is de mogelijkheid tot restauratie. Pas als een stuk zeer goed beschreven is kan tot herstel van band en schrijfmateriaal worden overgegaan.

Samenvattend kan gesteld worden dat voor de beschrijving van Oosters handschriftelijk materiaal eerst een inzicht verkregen moet worden in de staat van ontsluiting, dat dan specialisten moeten worden gevonden om het materiaal te beschrijven, en dat tegelijkertijd gelden beschikbaar moeten komen voor eventuele beloning van de schrijver van de catalogus, en voor de productie van het boek. In het kielzog van de beschrijving komt de restauratie.

In de afgelopen dertig jaar zijn de volgende delen in de serie Codices Manuscripti verschenen met Oosters materiaal (hier met verkorte titel aangeduid).

- 1957 P. Voorhoeve, Handlist of Arabic Manuscripts (een verkoop-succes, dat in 1980 een herdruk kreeg)
- 1967 Th.G.Th. Pigeaud, Literature of Java. Catalogue raisonne of Javanese manuscripts, deel 1 (bevat literatuurgeschiedenis)
- 1968 id., deel 2 (bevat lijsten met beschrijvingen van de handschriften)
- 1970 id., deel 3 (bevat facsimiles en uitgebreide registers)
- 1977 A. van der Heide, Hebrew manuscripts (een supplement op de 19e eeuwse catalogus, met uitgebreidere beschrijving van de recentere aanwinsten)
- 1977 P. Voorhoeve, Codices Batatici (beschrijving van de Batakse collectie, met overzicht van volksverhalen)
- 1980 Th.G.Th. Pigeaud, deel 4 (supplement) van de Javaanse catalogus. Bevat aanwinsten 1970-1980.
- 1982 J.J. Witkam, Arabic Manuscripts (algemene inleiding)
- 1983 id., Catalogue of Arabic manuscripts, fasc. 1 (uitgebreide beschrijving van recent verworven collecties; verschijnt in jaarlijkse fascicules, laatstelijk nr. 4 (1986))

1986 H.I.R. Hinzler, Catalogue of Balinese Manuscripts, vol. 1
(bevat facsimiles van tekeningen)
1987 id., vol 2 (beschrijvingen van de tekeningen)

In productie zijn:

- fasc. 5 van de Arabische catalogus,
- een catalogus van de Acehse handschriften (door P. Voorhoeve, T. Iskandar en M. Durie)
- een catalogus van de Ethiopische handschriften (door H.S. Sergew)

De serie Codices Manuscripti wordt voor wat betreft het Oosters materiaal geredigeerd door ondergetekende.

J.J. Witkam
conservator Oosterse collecties

ONDERZOEK ONLINE PUBLIEKSCATALOGUS

Toen begin april de online publiekscatalogus voor de gebruikers van de bibliotheek geïnstalleerd werd, hebben drie studenten van de Opleiding voor Wetenschappelijk Bibliothecaris van de Universiteit van Amsterdam een onderzoek gedaan. Naast Inge Tromp, die ook part-time bij het uitleenbureau werkt, waren dat Jet Bong en Kim Postma. Zij hebben geprobeerd een antwoord te krijgen op de vraag: "Beantwoordt de OPC aan zijn verwachtingen en zo niet, welke aanpassingen zijn dan nodig?"

Bij hun onderzoek hebben zij een viertal methoden gehanteerd:

- observatie van de gebruikers van de catalogi
- verwerking van door de computer geleverde statistische gegevens en een registratie (transaction-log) van het gebruik van terminals op een dag
- enquêteren van gebruikers en niet-gebruikers van de OPC
- bestuderen van de opmerkingen, wensen, klachten en suggesties die OPC-gebruikers in de "mailbox" hadden ingebracht.

De observatie vond in de eerste week plaats. Uit deze observatie bleek dat 75% van de catalogus-gebruikers jonger is dan 30 jaar. Zestig à zeventig procent van de catalogusgebruikers heeft de OPC gebruikt. Misschien was dit percentage nog hoger geweest als de overgang van COM naar OPC beter was aangegeven. Opmerkelijk was de lange gemiddelde sessieduur; 23% zocht langer dan 30 minuten.

Uit de statistische gegevens over de periode 6 april tot en met 23 mei 1987 bleek dat de menuversie veel vaker wordt gebruikt dan de commando-versie, verder leverde dit de gebruiksfrequenties van de verschillende zoek sleutels, presentatievormen en foutmeldingen.

Uit de enquêtes die eind april en eind mei werden gehouden blijkt dat het merendeel van de gebruikers student is. Mannen zijn iets oververtegenwoordigd in de groep OPC-gebruikers. De OPC-gebruikers gebruiken regelmatig tot zeer regelmatig de catalogi. Van de gebruikers zei 67% een specifiek boek/tijdschrift te zoeken en eveneens 67% onderwerpsgericht te zoeken. Opvallend is het hoge percentage dat onderwerpsgericht zocht, hoewel dat ook uit andere OPC-onderzoeken gebleken is. De onderwerpzoekers gebruiken nog maar in 17% van de gevallen de SYS-zoeksleutel. In veel gevallen wordt met de TTL-sleutel gezocht. Van de onderwerpzoekers was 59% tevreden met het resultaat, van de SYSzoekers 72%. Van de OPC-gebruikers gebruikt 84% de menuversie. In het algemeen waren de gebruikers tevreden en vast van plan ook een volgende keer weer de OPC te gebruiken. Men vond wel dat er te weinig terminals stonden.

Uit de enquêtes onder de niet-gebruikers blijkt dat ook deze groep voor het overgrote deel bestaat uit studenten. Er blijkt geen duidelijk leeftijdsverschil te bestaan tussen gebruikers en niet-gebruikers. Ook de frequentie van het catalogusgebruik verschilt niet erg. Het enige belangrijke verschil is dat het aantal onderwerpzoekers veel geringer is bij de niet-gebruikers van de OPC.

Vijfendertig procent van de niet-gebruikers zocht publicaties van voor 1963, vaak ten onrechte in de COM-catalogus. De belangrijkste redenen om de OPC niet te gebruiken waren: "niet gezien" en "geen terminal vrij". Slechts 5% verklaarde niet met de OPC te willen werken.

De opmerkingen van de gebruikers zijn samen met die van de onderzoekers opgenomen in een lijst van aanbevelingen. De onderzoekers concluderen dat de OPC positief gewaardeerd wordt door de gebruikers en dat, hoewel er nog veel aan te verbeteren valt, de gebruikers nauwelijks onoverkomelijke problemen tegenkomen. De behoefte van de gebruikers aan onderwerpszoeken blijkt groot te zijn.

In het eindrapport van de onderzoekers, getiteld "Op weg naar een definitieve online publiekscatalogus" zijn nog veel meer interessante bevindingen, conclusies en suggesties te vinden, dan hier in dit korte bestek kan worden weergegeven. Bij het Inlichtingenbureau van de UB ligt een exemplaar ter inzage.

COLLECTIES VAKBIBLIOTHEEK ONLINE RAADPLEEGBAAR

Vanaf eind mei 1987 is de catalogus van de NBLC-vakbibliotheek als online database via het Pica Online Retrieval Systeem beschikbaar (ca. 12.000 titelbeschrijvingen van publicaties uit binnen- en buitenland).

Het NBLC (Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum) is de landelijke vereniging van openbare bibliotheken en beroeps-

Bibliotheekmededelingen

pp. 4-6

Uitgave van de Universiteitsbibliotheek Leiden

BELANGRIJKSTE TELEFOONNUMMERS:

Receptie	(27)2801
J.J.M. van Gent, bibliothecaris	2831
A.J.M. Linmans, 1e onderbibliothecaris	2829
C.Th.J. Klijs, 2e onderbibliothecaris	2830
Secretariaat	2832
Inlichtingenbureau	2814
Uitleenbureau	2810/11
Geautomatiseerde literatuurontsluiting	2851
Afdeling DOUSA (oude en bijzondere gedrukte werken, Westerse handschriften, Collectie Bodel Nijenhuis)	2857
Oosterse afdeling (handschriften, gedrukte werken en geschiedenis)	2865
Vakreferenten	via 2800
Centrale Medische Bibliotheek	5281
Juridisch Studiecentrum Gravensteen	7448
Juridisch Studiecentrum Hugo de Groot I	7515
Juridisch Studiecentrum Hugo de Groot II	7836
Afdeling Acquisitie	2842
Afdeling Acquisitie (B-instituten)	2843
Afdeling Acquisitie (Tijdschriften)	2823
Catalogiseerafdeling	2816/38
Afdeling Systematische Catalogus	2820
Algemene Dienst (o.a. expeditie)	2845
Open Magazijn	2862

Redactie:

Mw. D.L. Brand-de Heer
F.W. Huisman
A.J.M. Linmans
Mw. E.C. Wamsteker

Redactiesecretariaat:

Mw. E.C. Wamsteker
Postbus 9501
2300 RA Leiden
tel.: 071 - 272835

Jaargang 1, nummer 3
Oktober 1987

EEUWFEST UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

Het 400-jarig bestaan van de Universiteitsbibliotheek zal op 30 oktober a.s. worden herdacht tijdens een bijeenkomst in de Pieterskerk, waar Prof. dr. H.B.G. Casimir het woord zal voeren over "De bibliotheek en de toekomst van het boek". Daarbij worden twee tentoonstellingen geopend, "Goed Gezien" in het Rijksmuseum van Oudheden en "Beeld en tekst in het moderne wetenschappelijke boek" in de Universiteitsbibliotheek.

De tentoonstelling "Goed Gezien" presenteert 120 handschriften, boeken en kaarten uit de periode 800-1800, bijna alle uit het bezit van de Universiteitsbibliotheek. Bij het getoonde materiaal staat de illustratie, als ondersteuning van de wetenschap, centraal. Werken op het gebied van astronomie, geografie, medicijnen, biologie en botanie vormen het belangrijkste bestanddeel van de expositie. Historieprenten met als thema het krijgsbedrijf geven een indruk van de ontwikkeling van het geschiedbeeld. Speciale aandacht wordt besteed aan de vervaardiging en de verscheidenheid in vorm, van handschriften en boeken. De bezoeker vindt in de tentoonstelling onder andere afbeeldingen van deels niet bestaande dieren en planten, wereldkaarten van Europese en Arabische makelij en teksten in klei, op marmer, palmblad of bamboelatten. Opvallend is de tegenstelling tussen materiaal uit de middeleeuwen, waarbij het geloof veelal een centrale plaats inneemt, en de werken van latere datum waarin ook oorzaken en verklaringen buiten het godsdienstig kader worden gezocht. Bij de tentoonstelling hoort een uitgebreide, rijk geïllustreerde catalogus die verkrijgbaar is in het RMO, waar boekhandel Kooyker voor deze gelegenheid een stand heeft ingericht en bij boekhandel Kooyker zelf en bij de receptie van de UB.

Prijs f 25,--.
De openingstijden van het museum zijn: dinsdag t/m zaterdag
10.00 - 17.00 uur, zondag 13.00 - 17.00 uur.